

Oikeusministeriölle

Viite: Lausuntopyyntö 25.6.2018, 16/41/2017

Asia: Lapsiasiavaltuutetun lausunto lapsidirektiivin täytäntöönpanoa koskevasta työryhmämietinnöstä

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista Suomessa. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Lapsiasiavaltuutettu arvioi työryhmämietintöä lapsen oikeuksien yleissopimuksen näkökulmasta.

Työryhmämietinnön keskeinen sisältö

Esityksessä ehdotetaan täytäntöön pantavaksi Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi rikoksesta epäiltyjä tai syytettyjä lapsia koskevasta menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä (ns. lapsidirektiivi, (EU)2016/800). Jäsenvaltioiden on saatettava direktiivi voimaan viimeistään 11.6.2019. Direktiivin voimaantulo edellyttää lainsäädäntömuutoksia, joita on arvioitu työryhmämietinnössä.

Esitutkintalain (805/2011) säännöksiä esitutkintaviranomaisen velvollisuudesta ilmoittaa epäillylle hänen oikeuksistaan täydennettäisiin alaikäisen epäillyn osalta. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettuun lakiin (689/1997) lisättäisiin säännökset tuomioistuimen velvollisuudesta ilmoittaa alaikäiselle vastaajalle hänen oikeuksistaan. Eurooppalaista pidätysmääräystä koskevan lain (430/2017) säännöksiä velvollisuudesta ilmoittaa luovutettavaksi pyydetyille hänen oikeuksistaan täydennettäisiin alaikäisen luovutettavaksi pyydetyn osalta. Nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annetusta laista (633/2010) kumottaisiin säännös, jonka mukaan syyttäjän ei tarvitse tehdä seuraamus selvityspyyntöä, jos nuori rikoksesta epäilty on ulkomaan kansalainen ja hänen vakinainen asuntonsa on muualla kuin Suomessa. Tutkintavankeuslakiin (768/2005) lisättäisiin säännös, jonka mukaan tutkintavankeuden aikana 18 vuotta täyttänyt tutkintavanki voitaisiin pitää erillään muista aikuisista tutkintavangeista, jos se olisi perusteltua hänen olosuhteensa huomioon ottaen.

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Lausunnossa noudatetaan lausuntopalvelu.fi:ssä olevaa otsikointia ja numerointia, ja esitetään vain kommentoitavat kohdat.

1. Yleistä

Lapsiasiavaltuutettu pitää työryhmämietintöä selkeänä ja hyvin valmisteltuna. Ehdotukset ovat kannatettavia ja pääosin hyvin perusteltuja. Ehdotettavilla muutoksilla saatetaan jo nytkin hyvin lapsidirektiiviä vastaava lainsäädäntö ajan tasalle.

Lapsidirektiivin johdanto-osan kohdassa 7 todetaan, että direktiivillä edistetään lapsen oikeuksia ottaen huomioon Euroopan neuvoston lapsiystävällisen oikeudenkäytön suuntaviivat.¹ Työryhmämietinnössä ei kyseisiä suuntaviivoja ole erikseen käsitelty. Lapsiasiavaltuutetun näkemyksen mukaan olisi hyödyllistä arvioida käsillä olevaa lainsäädäntöä nimenomaisesti myös lapsiystävällisen oikeudenkäytön suuntaviivojen näkökulmasta. Vaikka mitään selkeää puutetta tai ongelmaa ei ole havaittavissa, systemaattinen tarkastelu voisi tuoda esiin tarpeita tarkentaa sääntelyä perusteluineen.

Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59-60/1991) tunnustetaan myös tässä yhteydessä osana voimassa olevaa lainsäädäntöämme. Lapsen oikeuksien sopimuksessa tunnustetut lapsen ihmisoikeudet kuuluvat yhtäläillä täysimääräisesti rikoksesta epäillyille tai syytetyille lapsille. Sopimuksen 3 artiklan 1 kohdan mukaan kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelinten toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.

Lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanoa valvovan YK:n lapsen oikeuksien komitean määritelmän mukaan lapsen etu muodostuu kaikista sopimuksessa vahvistetuista oikeuksista.² Siten kaikki sopimuksessa vahvistetut oikeudet on otettava lapsi- ja tilannekohtaisesti soveltaen huomioon. Erityisesti on tarkasteltava sopimuksen 40 artiklaa, joka koskee nimenomaisesti lasta, jonka väitetään syyllistyneen rikoslain rikkomiseen, jota syytetään siitä tai jonka on todettu sitä rikkoneen. Lasta on kohdeltava hänen ihmisarvoaan kunnioittaen ja hänen ikänsä huomioonottaen. Lapsen oikeuksien komitea on antanut yleiskommentin nro 10 (2007) lasten oikeuksista nuoriso-oikeudessa, jossa ohjataan lapsen oikeuksien sopimuksen soveltamiseen näissä kysymyksissä.³

2. Epäillyn oikeuksista ilmoittamista ja läsnäoloa kuulustelussa koskevat muutosehdotukset (ETL 4:16, 4:17 ja 7:14)

Lapsiasiavaltuutettu korostaa tässä yhteydessä, että kaikki lapselle annettavat ilmoitukset ja informaatio on annettava lapselle ymmärrettävällä ja hänet saavuttavalla tavalla. Kaikki kirjallinen ja suullinen materiaali tulee sopeuttaa vastaanottavan lapsen ikään ja kehitystasoa vastaavaksi.

Viittaamme tässä yhteydessä direktiivin 20 artiklaan, jossa edellytetään eri ammattiryhmien kouluttamista, jotta heillä on riittävät tiedot ja taidot muun muassa lapsen oikeuksista, lapsiystävällisistä menettelyistä ja lapsen tarpeisiin mukautetusta viestinnän kielestä. Artiklan vaatimusten täyttäminen edellyttää systemaattista, jatkuvaa ja laaja-alaista koulutusta. Valtakunnallisesti on varmistettava, että eri tahoissa on riittävästi ammattihenkilöitä, joilla vaadittava osaaminen on hankittu. Lisäksi on huolehdittava siitä, että kaikilla lapset eri prosessin vaiheissa kohtaavilla ammattihenkilöillä on perustiedot ja -taidot lasten kohtaamiseen ja lapsen oikeuksien täytäntöönpanosta.

Esitutkintalain 7 luvun 14 §:än ehdotetaan lisättäväksi uusi 4 momentti, jonka mukaan alaikäisen epäillyn laillinen edustaja tai tietyissä tilanteissa muu läheinen aikuinen voisi olla läsnä kuulustelussa, jos se on epäillyn edun mukaista ja ei vaikeuta rikoksen selvittämistä eikä vaaranna salassapitovelvollisuutta. Yksityiskohtaisissa perusteluissa todetaan, että kuulusteluun ei voitaisi kutsua paikalle sellaista läheistä henkilöä, jonka lapsi ei halua olla läsnä kuulustelussa. Lapsen mielipiteen selvittäminen on keskeinen osa lapsen edun mukaista toimintaa. Vaikka perusteluissa mainitaan, että henkilön läsnäolo ei ole mahdollista lapsen sitä vastustaessa, lapsiasiavaltuutettu katsoo, että lisäksi olisi hyvä selkeästi todeta lapsen mielipiteen selvittämisestä ja sen huomioonottamisesta.

4. Alle 18-vuotiaan vastaajan oikeuksista ilmoittaminen pääkäsitteeseen kutsun yhteydessä (ROL 5:15 a)

6. Tutkintavankeuslain ja poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain muutosehdotukset

6.1. Lausuntonne ilmoitusvelvollisuutta koskevista muutosehdotuksista (TVL 2:3 ja PSL 2:3)

7. EU-luovuttamislain muutosehdotukset (EU-luovuttamislaki 20 a ja 21 c §)

Toistamme näissä kohdin edellä kysymykseen 2 annetut kommentit lapselle annettavista ilmoituksista ja informaatiosta. Kaikki lapselle kirjallisesti ja suullisesti annettava tieto on oltava lapsen iän ja kehitystason huomioonottavassa, lapsiystävällisessä muodossa.

Jyväskylässä 8.8.2018

Tuomas Kurttila
Lapsiasiavaltuutettu

Merike Helander
Lakimies

¹ Verkossa <https://rm.coe.int/16806a453d>

² Yleiskommentti nro 14 (2014) lapsen edun ensisijaisuudesta, kohta 4. Suomenkieliset käännökset yleiskommenteista verkossa <http://lapsiasia.fi/lapsen-oikeudet/komitean-yleiskommentit/>

³ Yleiskommentti nro 10 (2007) Lasten oikeudet nuoriso-oikeudessa.